

33 hónap, 1001 éjszaka az orosz végtelenben ^[1]

Wiedermann Piroska 1925. október 23-án Sashalmon született magyar–sváb–szlovák család gyermekeként. 1945 januárjában 33 hónapig tartó málenkij robotra vitték a Szovjetunióba. A Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban. Dokumentumok (1941–1953) c. kötet kapcsán kereste fel levelével a Magyar Országos Levéltárat, majd többszöri levélváltást követően hozzájárult ahhoz — amit ezúton is köszönünk —, hogy visszaemlékezéseit az ArchivNet-en közzétegyük. Az itt közölt visszaemlékezést a szerző ez év nyarán vetette papírra.

Bevezetés

Az emlékirat írójáról

Wiedermann Piroska 1925. október 23-án Sashalmon született magyar–sváb–szlovák család gyermekeként. 1943-tól a Shell Kőolaj Rt. magántisztviselőjeként dolgozott, egy évvel később, 1944-ben sikeres felvételi vizsgát tett a Magyar Zeneművészeti Főiskola ének szakán. Az emlékiratban leírt 33 hónapos „málenkij robot” után, hazatértekor, elvesztette állását. A Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetségénél kapott alkalmazást, majd 1948-ban a Honvédelmi Minisztérium Fordító Irodájába került, Pálffy György altábornagy törzsébe. Pálffy később a Rajk-per egyik vádlottja lett, a koncepciós per egyik halálos áldozata. Wiedermann Piroska a minisztériumon belül a vezérkarhoz került, később a Magyar-Szovjet Lapkiadó Vállalat szerkesztőségénél dolgozott 1956-ig, majd 1982. évi nyugdíjba vonulásáig a Magyar Hajó- és Darugár munkatársa lett.

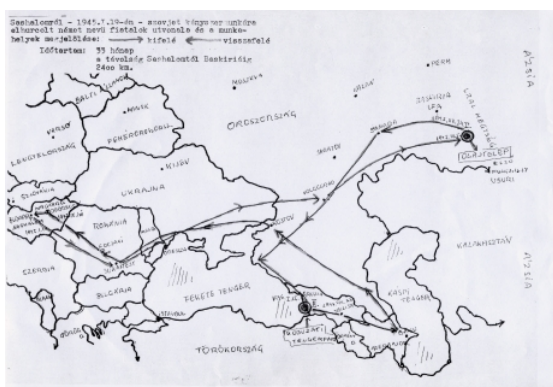
[2]

Wiedermann Piroska a Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban. Dokumentumok (1941-1953) c. kötet kapcsán kereste fel levelével a Magyar Országos Levéltárat, majd többszöri levélváltást követően hozzájárult ahhoz - amit ezúton is köszönünk -, hogy visszaemlékezéseit az ArchivNet-en közzétegyük. Az itt közölt visszaemlékezést Wiedermann Piroska ez év nyarán vetette papírra.

Katona Csaba

Forrás

132 sashalmi fiatal nő és férfi kálváriája kollektív bűnükért, a német nevükért.

[3]

MIÉRT?
PACSEMU?
WARUM

Sashalom, 1945. január eleje.

Ebben a főváros határában lévő kis községben (ma XVI. kerület) a szovjet csapatok Gödöllő felől érkezve pár nap alatt könnyűszerrel, ellenállás nélkül átvonultak. A front kb. a Hungária körút magasságában erősödött meg, ahol megkezdődött a főváros tulajdonképpeni ostroma. A sashalmi kisember már szinte a kezében érezte a saját egyéni békéjét és fel is sóhajtott, ... na ezen túl vagyunk, ezt túléljük! Aztán január 16-án szinte egyik órától a másikra berobbant az otthonokba a megtorlás. Megjött a parancs a rendfenntartóknak, hogy a német nevű fiatalokat össze kell írni, begyűjteni, majd elhurcolni. Az utasítást két és fél nap alatt végre is hajtották. Harmadik nap délben már 130 német nevű fiatal lányt és fiút, fiatal apákat és 42 év alatti férfiakat sorakoztattak fel az iskolaudvaron és riasztó lövésekkel távol tartva őket a zokogó hozzátartozóktól, indították el a csoportot Gödöllő irányába. És ez a csapat 33 hónap múlva minden megpróbáltatással terhelve, megkérgesedett idegekkel, a gyanakvó bizalmatlansággal eltelve szállt le megfogyatkozva, ziláltan a Nyugati pályaudvaron.

Ezután jött 42 év önként vállalt és jobbnak látott hallgatási szilencium. Mindkét fél érezte, hogy ez így a legjobb. Majd eljött 1989, amikor egy őszi reggel a rádióban először meghallottam azt, hogy „szovjet kényszer munkások”. Felrobbant bennem a 33 hónap minden kínja és keserve. És megkezdtem a magam kis misszióját, hogy ahol csak tudom és érem, szétkürtölöm a világnak a bennünket ért sérelmet.

Az angolszász bíróságon a tanú úgy esküszik: „az igazat, csakis az igazat mondom!” Amikor ülök az írógép mellett ez a vezérelvem. Soha nem esek túlzásba, nem hajhászom a szenzációt, óvakodok attól, bulvár stílusba keveredjek. Nincs rá szükségem, a keserű igazság is elég. Így állt össze ez az anyag azok részére, akik részüknek szabaddíjű egy-két óráját az elolvasásra. Nem ígerek könnyű szórakozást, ez egy tantörténet az utókorak, hogy tudják meg, a fegyverletétel, a „békekötés” után a háború utórezgéseként még évekig dolgoztatták foglyok tízezreit hazájuktól több ezer kilométerre kollektív büntetésként német nevű, származású magyar állampolgárságú fiatalokat.

Itthon már lassan újjáépült az ország, eltűnnek a romok, megjelenik a jó forint, konszolidálódnak a gazdaság és a Szovjetunió szinte egész területén még mindig, - a bizonytalanság kegyetlen súlyával - nap, mint nap építjük a szovjet szocializmust, és teljesítjük a súlyos normákat.

Nekünk a II. világháború a „konyha asztalig” eszkalálódott, és a dühöngő békében, 1947. nyarán a Fekete tenger partján bámulva nyugat felé, ahol a hazánkat sejtettük, ordítottunk esténként a honvágytól és a teljes reménytelenségtől.

Ennyit bevezetésül. Ha ezzel az írással sikerült megérinteni - ha csak keveseknek is - a lelket, akkor 1989-ben vállalt misszióm elérte a célját.

Elnézést a kedves olvasótól, de még mindig nem térek rá a történetem írására. Mert tegnap este a nagybetűs ÉLET megint produkálta magát és megírta nekem maga sajtósági drámáját.

Ülök este a TV előtt és döbbenet nézem a képernyőn megjelenő Tamás András, azt a hadifoglyot, akit egy eldugott kis szibériai falu öregotthonában találtak meg teljesen véletlenül 50 év után. A Híradó azt mutatta, hogy tolószékben betolják a repülőteri csarnokba és emberek százai, fotóriporterek tömegei állnak vele szemben és integetnek, hangoskodnak. Nézem András riadt tekintetét, látszik, hogy fogalma nincs mi történik vele. Nézem azt az embert, akinek a sorsa már a magyar hadüzenet napján meg volt pecsételve és vele az egész élete. Ki tudja, hogy a Don melyik kanyarulatában veszett el, hogy került a szibériai előszobába, hogy törődött ki belőle az emlékezés, a távol és a közelmúlt emlékei. A képsorok mutatják a falut ahol rátaláltak és rajtam átfut a hideg, mert ismerős a házszor, a fagerendás házak, utcák, az egész növényzet. Ismerős az ablakok felső negyedének nyitható „szemei”, az úgynevezett fortocskák. Azon lehet a 25 fokban hidegben szellőztetni.

Mi volt a biztosíték arra, hogy közülünk nem kerül el valaki, vagy éppen én ebbe a helyzetbe. Ülhetnék én is ott szemben a tömeg jóindulatú hangoskodásával, kereshetném a biztos pontot az 50 éve elvesztett világban és motyoghatnám én is szinte gépiesen a Szózat 50 éve a tudat alatt rejtvegetett sorait.

Napok óta készítem kis jegyzeteimet, mártogatom magam az írás mélységébe. És az előjött bugrok mellett most ott van Tamás András is, és a képsorokon találkozom önmagammal tépett, rongyos vattakabátban, *usankával* a fejemen és *valenkijjal* a lábamon. Ott látom magam Tamás András mellett a kis orosz falucska utcáin, és ahogy így visszagondolom az emlékeimet, beleillek a képbe!

Most már a történetem kellene írnom, de ezt a kitérőt meg kellett tennem, mert ez hitelesebb teszi az egészet és a felfokozott hangulatot az egész írással életszerűbbé alakítja.

33 hónap a végtelenben.

Ki is vagyok én tulajdonképpen? Wiedermann Piroska vagyok, születtem Sashalmon október 23-án. Apám W. Andor született Temesszentandrás 1895-ben, ma Románia, akkor Nagy-Magyarországon, Temes megyében egy sváb földbirtokos gyermekeként. A család még az I. világháború kitérése előtt mindent pénzzé téve, feljötték a fővárosba. Anyai nagyapám Tolnay Károly, aki az Állatorvosi Főiskola gyógykezelő tanára volt. Sashalmon az elsők között vásárolt telket és építette fel kis családi házat, ami most lett volna 100 éves. Nagypapám az akkori Ehmann telep, a későbbi Sashalom alakulásának, a fejlődésének egyik vezető egyénisége volt, ő alapította az első iskolát is. Anyai nagyanyám szintiszta szlovák, ahogy akkor mondták tót, Nava Chaly Mari, akit nagyapám katonai éve alatt ismert meg és hozott magával a fővárosba. Tehát az én vérvonalam: sváb 50%, magyar és tót 25-25%. Kissé vegyes vagyok, de ez soha nem zavart, sőt még büszkén mentem nagyanyámmal a piacra, aki az egész vásár nagy öröme óriásiakat alkudott a bolgár kertészekkel bolgár-tót nyelven. Ez a vegyes vérvonal jellemző az egész Kárpát-medencére, és nem hiszem, hogy ez hátránya lett volna az eredeti magyarságnak.

6 éves voltam, amikor apám az akkor gyógyíthatatlan TBC-ben meghalt, így engem az anyai ági család nevelt fel. Iskoláimat Sashalmon, majd Rákosszentmihályon végeztem. 1943-ban az egyik legelítettebb vállalat, a Shell Kőolaj Rt. magántisztviselője lettem igen jó jövedelemmel. Közben elvégeztem a Nemzeti Zenedében 2 évet ének szakon, és 1944 nyarán sikeresen felvételiztem a Zeneakadémia ugyancsak ének szakán. Boldog életem volt, sikeres mindenhol, iskolában, munkahelyen, társaságban és nagy reményekkel készültem énekesi pályámra. Schubert és Schumann dalokat énekeltem a legszívesebben és az édesanyám, aki zongoraleckéket adott, kísért.

1944-ben megkezdődtek a bombázások, de minket, egy nagyon jó kis fiatal társaságot semmi nem zavart, éltük a magunk fiatal életét. Vártuk a háború végét s a jövőmet illetően teli reményekkel jártam be az utolsó napig a Zeneakadémiára, egészen addig, amíg egy délelőtti bombázás szétverte a HÉV vonalat, és megszűnt a közlekedés a városba. Túl voltunk az októberi sikertelen kiugráson, jöttek a nyilasok. De az ágyúk egyre erősebb hangjaiból ítélve az orosz csapatok is közeledtek Gödöllő felől. Az üzletek már zárva voltak, az utolsó árúk átvándoroltak a házi kamrákba. Szállítás már nem volt, mindenki a tartalékból élt, és az asszonyok próbáltak csodákat művelni a semmiből. Az emberek esténként egy-egy házban összegyűltek, és a beszolgáltatástól sikeresen megmenekített kis rádiókon próbálták befogni a front híreiről tudósító hangfoszlányokat.

A Nagycicei erdőket már tarra vágták, az 1944-45-ös telet a lakosság közvetlen fakivágással és rőzsebegyűjtéssel próbálta átvészelni. Ahogy közeledett a front, a bombázások megszűntek, megjelentek viszont délutánonként a kertekből jól kísérhető légi csaták, amelyek nem kis élményt jelentettek a fiataloknak.

Akkor már mindenki belenyugodott, hogy az oroszok bejövetele, azaz a megszállás már elkerülhetetlen. Már olyan volt a hangulat, hogy szinte mindenki várta, hogy itt legyenek, csak legyünk túl rajta. Nappal még a lakásokban töltötték az időt, de este mindenki vagy a saját, vagy a szomszéd pincéjébe vonult le. Ez volt az az idő, amikor egy-egy nagyobb pincébe, ha este jött egy szomszéd, és húzta maga után a matrácát, takaróját, kezében a gyerek, már húzódtak össze a bent lévők, helyet adva az újonnan jötteknek. És ez akkor a legtermészetesebb volt.

Január első hetében egy délelőtti hallottuk meg az első orosz beszédet. Remegve figyelt mindenki, honnan, merről jönnek a hangok. Pár perc múlva már az udvaron voltak, és nyílt fent a pinceajtó. Nagyanyám, aki kassai tót volt, csak nyugalomra intett és mondta, hogy most jött el az ő ideje. Kezébe vett egy darab kenyeret és azt előre nyújtva ment fel a lépcsőn az orosz katoná elé. A katoná lejtő, körbenézett, és nagyanyám köszönő szavaira almosolyodott és „dobro, dobro” mondta, amit akkor már mi is ismertünk. És elment. Mindenki fellélegzett és az izgalomtól sírni kezdtek.

Sashalmon különösebb harcok nem voltak, a harcoló csapatok pár nap alatt elvonultak és lassan megkezdődött - jól lehetett hallani az egyre erősödő ágyúzásból - Budapest ostroma. A lakosság már nagyon megritkult, a férfiak a fronton voltak, a fiatalabbakat mint leventéket vitték el tankok elleni árkok ásására.

Január közepén már szinte mindenki feljött a pincékből, kezdtek füstölni a kémények és ugatni a kutyák. Megkezdődött a szomszédok beszélgetése, az oroszokkal való első találkozás nagy élményének feldolgozása. A fiatalok nekiindultak megkeresni a barátokat, naponta messzebb és messzebb merészkedtek el lakóhelyüktől. Az ágyúk hangja ismét távolodott, de már a főváros irányába.

Mindenki megkönnyebbült, mindenki rosszabbra számított. Na végre túl vagyunk rajta - sóhajtott fel az egész környék. Túléltek!!!

Túléltek??? Én akkor 19 éves voltam, egy nagyon kiegyensúlyozott polgári család tagja, délután anyám már leült a zongora mellé, és skálázott párat rajta, de ennél nagyobb játék még nem fért bele a hangulatba. Mindenki arról beszélt, hogy csak az az idő jöjjön el minél előbb, ami 1944. március 19-e előtt volt. Az volt a németek bevonulásának napja.

Egy délutáni szomszédolásból hazaérve nagynénem azzal fogadott, hogy két férfi keresett, egy listáról olvasták a nevem, és meghagyták, hogy másnap reggel 9-re menjek el az iskolába. Én naiv, még kissé örültem is neki, hogy végre történik valami, valahol hiányzom, és számítanak rám. Ugyanis ebben az évben rendszeres légoptalmi szolgálatot tartottam több fiatalal ennek az iskolának a pincéjében, nekünk kellett kezelni a szíriát, ha jelzést kaptunk. Ebből kiindulva gyanútlanul indultam el a megadott időpontra az édesanyámmal, aki nem akart egyedül elengedni. Az iskola folyosóján már több ismerős volt, lányok, fiúk vegyesen, és vártak a sorukra. Egy kis idő múlva felült, hogy a jelen lévő fiatalok kivétel nélkül mind német nevéek. Regisztrálás után közölték, hogy munkára kell mennünk, és a munkahelyre már holnap indulunk is. Vigyünk magunkkal meleg ruhát, pár napra élelmet, Ezt követően a folyosó végén a sashalmi tiszt főorvos mindenkit megnézett, szemét, nyaki mirigyeket, s a torkot. A tiszt főorvos apám egyik legjobb barátja volt fiatal korukban, mikor hozzáértem láttam a szemén egy bizonyos jedséget, egy szót sem szólt, nem fogadta külön köszönésemet sem. Nyilván félt, és félelmében segíteni sem mert rajtam. Akkor már tudta, hogy mi vár ránk, de nem mert figyelmeztetni.

Akkor már száznál is többen voltunk, és kivétel nélkül mind német nevű. Az orosz katonák az udvaron közöttünk sétáltak, majd amikor mindenkiel végeztek, közölték, hogy másnap 10 órára ismét jelentkezünk csomagjainkkal. A tömegben ekkorra már valahogy elterjedt a hír, hogy bennünket a Szovjetunióba visznek, de az annyira valószínűtlennek látszott, hogy szinte nem is foglalkozott vele senki.

Othton megkezdődött a rámolás. Mint városi tisztviselő, csak divatos városi ruháim voltak, a kabátom is világos drapp színű, nagy barna szőrmegallérral és mandzsettával. De a legnagyobb problémát a cipő okozta, mert csak egy fél magas sarkú, vékony bőrcipőt tudtam választani. A telet általában gumi kalucsiban vésseltem át, így most is ezt vittem magammal. De a kalucsni a harmadik nap levált a cipőmről, és ott is maradt a félúton valahol.

Volt viszont egy kis - úgynevezett lánydunya, amit anyám feltétlen rám erőszakolt. Hiába tiltakoztam, másnap ő hozta magával az iskolába. Ez a kisdunya két évig volt a mentorunk, ha kellett hármán, sőt sokszor négyen is aláértünk, és a vagonban, a hideg urali fagyokban szinte életmentő szerepet töltött be.

Sok gondot okozott az élelmiszer összeállítása, hiszen még tél volt, és a nyári tartalék élelmiszerek már elfogytak, hiszen már harmadik hónapja nem volt semmi utánpótlás az üzletekből. Mindent úgy kellett elosztani, hogy az otthoniaknak is maradjon.

Január 18-a volt, a névnapom. Este az izgalomtól, a készülődés kimerültségétől a pincében fekdtem le. Fél éjszakát csak hanykolódtam, akkor és ott tört ki rajtam a teljes pánik és felmérése annak, hogy tulajdonképpen mi is történik velem, mi vár rám. Az akkori álmomat, míg élek, nem felejttem el, a képét még ma is látom magam előtt: valami mély árokban egy kis cicát vitt az ár. A kis állat keservesen sírt, és én az árok szélére lehasalva próbáltam kihalászni sikertelenül. Mintha tegnap lett volna, úgy látom a kis állatot, amint mind távolabbra sodorja el tőlem az ár. Ez volt az utolsó éjszakám otthon és azt, amit a kismacska fuldoklósa szimbolizált, én is végig életem.

Másnap már szinte kábultan a belső izgalomtól indultunk anyámmal és nagynénémmel az iskolába. Az udvarra már csak mi mehettünk be az érintettek, a kísérők végig ott álltak, csüngtek a kerítésen, kívülről nézve szeretteiket az utolsó perceken. Névsorolvasás, helyezkedés. Mindenki kereste a legjobb barátait, hogy legalább azokkal legyen, akikkel majd bármikor kölcsönösen számíthatnak egymásra. Mindez már szigorú, fegyveres katonai felügyelet mellett. A parancsokat már csak oroszul - tolmácson keresztül - kaptuk, majd amikor megállapították, hogy összeállt a menet, elindultunk kifelé az iskola udvaráról. Csomagjainkat az ott várakozó két lovas szekérre lehetett feltenni, mi már csak a kis kézitáskát, szatyrot vittük magunkkal.

Ahogy a csoport eleje elindult, egyre nagyobb lett a hangzavar. Mi félelmünkben csak tartottuk magunkat, de a hozzátartozókból akkor tört ki a pánik, akkor tudatosult bennük, hogy ez már nem játék, itt viszik előtűk sűrű fegyveres kísérettel a gyerekeket, a testvérüket, és a csoda, hogy ez az egész három napos begyűjtési akció ez nem álom, ez nem cirkusz, ennek most itt előtűk eljött a befejezése. Az utcán már több méteres távolságban körülvettek bennünket a katonák, a zokogó, sikoltozó hozzátartozókat a levegőbe leadott riasztólövésekkel tartották féken. A menetet felgyorsították és mire az utolsó sor is kiért az utcára, a rémült sikoltozásoknak csak foszlányai jutottak el hozzánk.

Kiértünk a Piac térre, majd ráfordultunk egy utcára, ami kivezetett a Kerepesi útra. Ez az utca a Tolnay Károly utca volt, aki életéből 25 évet áldozott ezért a községért. Ott mentem el az utcánévtábla alatt, mindannyiunkat fojtogatótt a sírás, markoltuk egymás kezét. Vittük magunkkal a német nevűnk, amiért ki tudja még milyen szenvedés, megpróbáltatás várt ránk „valahol Oroszországban”. Akkor már nem volt titok, hogy utunk végcélja Oroszország - és nyíltan kimondták - rajtunk keresztül kezdik el megtorolni a magyar hadüzenetet, a magyar katonák pusztításait orosz földön. Azt már csak itthon tudtuk meg, hogy akkor ott az indulásnál egy közelünkbe merészkedő hozzátartozót, aki állítólag valaki helyett be akart állni a sorba, halálosan meglőtték. 130 fős csoportunknak ő volt az első halálos áldozata. És még tulajdonképpen el sem indultunk...

Mi pedig meneteltünk a Kerepesi úton Gödöllő irányába. Az első éjszakát Kerepesen töltöttük az iskolában, ahol használt szalmákra pakolhattunk le és dőlhattunk végig, hogy lelkiileg és testileg is teljesen meggyötörve elaludjunk. A falubeliek hozhattak élelmet, amit el is fogadhattunk. Így tartalékolunk további utunkra szalonnát, kolbászt és főleg kenyeret. További két éjszakát töltöttünk még egy-egy iskolában, majd felértünk a Nógrád megyei Bercelre. Itt derült ki, hogy kísérőink Ceglédbercel helyett a nógrádi Bercelre irányították a csoportot. Itt a kocsmá nagytermében aludtunk, majd másnap reggel erőltetett menetben indultunk vissza Cegléd irányába.

A kalucsnimat már elveszítettem, a lábamat feltörte a cipő, és a sarkam erősen vérzett. Az egyik katona látva, hogy sántítok, kiemelt és feltett a szekérre. A lányok közül többen nem bírták az erőltetett iramot és felváltva ők is egy-két órára a szekéren szedhették össze magukat.

Az utolsó éjszakát Pilisen töltöttük, a pilisi kastélyban. A romjaiban is csodálatos aranyozott barokk termekben mindenhol a lovak nyomai, a széttört aranyozott székek maradványai hevertek, s miután mi is elgémberedtünk a hidegtől, a megmaradt székrönccsokat tovább tördelve szítottuk fel a tüzet a márványkandallóban. Akkor már négy napja nem mosakodtunk, szinte kivetkőztünk emberi mivoltunkból, és mint az idomított állatok mentünk a „kolomp” után.

Dél előtt érkezünk meg Ceglédbercelre, ami tulajdonképpen egy gyűjtőállomás volt. A nógrádi kitérő miatt napokat késünk - és bennünket azonnal ismételt regisztrálásra sorakoztattak. Itt derült ki, hogy legtöbben vegyes német-magyar családból származunk, de ez akkor őket már nem érdekelte. Ott voltunk a kezükben, benne voltunk a létszámban, ezért mennünk kellett.

Itt Ceglédbercelen alakult aztán ki az a több száz fős csoport, amely az 1852-es számot viselve - néha-néha szükség szerint több kisebb munkacsoportba kerülve, de egységet képviseltünk, és 33 hónap múlva ez alatt a szám alatt jöttünk is haza. A gyűjtőállomáson szinte kivétel nélkül pestkörnyéki kis falvakból összeszedett német, sváb fiatalok voltak Gyömrő, Rákoskeresztúr, Szigetszentmárton, Soroksár, Rákosliget, Rákoshegy, stb. községekből, és még volt hat fő, akiket Nagyborzsonyóól hoztak közénk. Itt még megebédelhettünk, kaptunk egy meleg magyaros fűszerezésű paprikás színű levest fehér kenyérral. Az elkövetkező 33 hónap alatt ez az íz, ez a szín már csak álmlunkban jelent meg a szemünk előtt.

Közben jött egy tiszt és a Liedl nevet kereste. Erre 5 fiatal állt fel egyszerre, két lány és három fiú. Kiderült, hogy testvérek és mindannyian beleestek az előirt korosztályba. Ez már azért nekik is sok volt és a legfiatalabb lányt, a 19 éves Margitot, aki osztálytársam és legjobb barátnőm volt, kivételesen hazaengedték. Mái sem tudom, hogy akkor, 1945 januárjában, a még dúló háborúban hogyan került haza Sashalomra.

Késő délután sorakozót rendeltek el a csomagokkal együtt. Elindultunk gyalog a vasútállomásra, ahol már várt bennünket a hosszú szállításra felkészített vagonosor. Ismét nyolcas sorba kellett állni és magyar földön megtettük utolsó utunkat az állomásra. Azóta sem tudjuk, hogy abból az 5-600 emberből kinek volt ez valóban az utolsó útja, mert mi sashalmiak 130 fős csoportunkból 1989 után sem tudtuk megállapítani, hogy hány társunk halt meg kint, akiket név szerint kerestünk, és nem volt nyomuk.

A vagonok már nyitva álltak, felsorakoztattak bennünket a szerelvény mellett és kiadták a parancsot a felszállásra. Ekkor elszabadult a pokol, mindenki barátját, ismerősét keresve rohmozta meg az ajtókat és lépcső nem lévén, egymás hegyén-hátán, csomagokkal a kezükben vívtuk meg közelharcunkat a feljutásért. Ezt látva, az oroszok ismét riasztólövéseket adtak le, mire még inkább sikoltozva, jajgatva törtek egymáson maguknak utat a szerencsétlenek. Jó óra múlva csendesedett el a környék. A vagonokban a földön, és a két oldalsó falra középre erősített priccseken lehetett elhelyezkedni. Középen állt egy vaskályha, csövét kivezeték a tetőn, az ajtó előtt egy négyszöget vágtak egészségügyi célokra. Lassan kialakult a hierarchia, tisztázódtak az erőfölények. Az ügyesek a négy ablak mellé kerültek, ezt követték a középső priccsek lakói, a gyengéek, a fiatalabbja már csak a földön kapott helyet. Ide kerültem én is a megmaradt négy Liedl testvérral. Akkor még nem sejtettük, hogy öt hétig lesz otthonunk ez a vagon, öt hétig kell kibírnunk egymást, egymásrautaltságunk határozza meg, hogy mindezt átvészeljük, túléljük, Végül ott lent a földön nagyon jól megvoltunk, szinte mindent láttunk, közel volt a kályha és az ajtó.

Közben besötétedett, majd lassan sorba zárták ránk az ajtókat. Egyszerre csak megrázkódott a vagon, és az útközök egymáshoz való csapódásától az egész szerelvényen végigfutott egy hullámzó remegés. Elindultunk!

Akkorra már idomított állatokká váltunk. Azt már tudtuk, hogy miért és hova visznek bennünket, csak a kimenetel volt bizonytalan. És ez volt a legrosszabb, a reménytelenség és a kilátástalanság...

Egy-két napig tartott a hazai élelem, amit kiegészítettünk a falvakból kapott szalonnával, kenyérral. Kis csoportokba verődve kialakult mindenkinek a társasága, a közös étkezés, a „kol-kaja”.

A harmadik reggel arra ébredtünk, hogy fenyvesek között szuszog velünk a szerelvény. Erdélyben jártunk. Ezen a szakaszon számos zsúfolásig megtöltött vagonokkal találkozunk, éneklő, vidám, integető katonákkal, akik a mozdonyon, a vagon tetőn lógva mentek haza. Ők már befejezték a maguk háborúját, túl voltak a katarzison. Csak néztük őket fájdalommal telve, pedig akkor még nem tudtuk, mi vár ránk. Erdélyben több nagyvárosban, Fogarason, Brassóban, Nagyszebenben újabb vagonokat kapcsoláltak hozzánk, mint később megtudtuk erdélyi szászokkal, akiket ugyanúgy szedtek össze, mint bennünket. Lassan már második hete mentünk kelet, délkelet irányába. Akik az ablaknál szereztek helyet, azok navigálták a vagonot leolvasva az egymás után suhanó állomásépületekről a városneveket. S amikor megjelent az első cirill betűs állomás, tudtuk, hogy vége mindennek, orosz földön vagyunk.

Naponta 3-4 alkalommal megálltunk, mindenki kiszállhatott körkörös fegyveres őrzet mellett. Ott, ahol volt tábori konyha, kaptunk egy-egy meleg káposztalevest, vékony barna kockakenyérrel. Ilyenkor kellett összeszedni a következő órákra szükséges túzelőanyagot, az állomás környékén található roncs talpákból és ágakból. Ilyenkor mostunk kezét és arcot az állomásoknál található, alig csörgedező csapagnál és nyújtottuk ki elgémberedett végtagjainkat.

Az éjszakák voltak keservesek. Szinte félfájtalan fekdttünk hazuról hozott, már ruhának alig nevezhető „rongyainkon”. Egy emberre alig jutott fél méter és kölcsönös megegyezéssel egyszerre fordultunk. Így senki nem rugta meg a szomszédját, és béke volt.

A vonat zakatolásától, az orosz mozdonyok félelmetes sípjától fel-felriadtunk. Hol volt már az otthon, a sashalmi kis családi ház, hol volt az akadémiai felvételi vizsga izgalmai, a nyári Károly-kerti hangversenyek dallamai. Még álmodni is rossz volt róla, mert akkor az ébredés volt borzalmas.

Az út elején szigorúan zárták a vagonokat, de amint mind mélyebbre kerültünk be az orosz földre, úgy engedték meg mind gyakrabban a rendszeres szellőztetést, a természetes világítást. Már mindkét oldalon hatalmas hőmezőkön jártunk, órákig egy házat sem láttunk. Az időjárás hidegre fordult, és reggelre a vagon falán megjelent a zúzmar. A napi három-négyszeri megállásnál egyre több fát kellett gyűjteni, hogy megfelelő meleget tudjunk csinálni. A kézmosásra sem volt már víz, csak a hóban tudtuk lemosni magunkról a vagon szennyét.

Utunk egy másik felejthetetlen epizódja is jellemző volt egész helyzetünkre. Egyik társunk Sashalomról hozott magával egy vödört, már otthon megmosolyogtuk. Közben az egyik faluban valamelyik társunk kapott egy zacskó szárazbabot, így - utunk harmadik hetében felmerült, hogy bablevest kellene főznünk. Volt víz, bab, pár darab szalonnabőrke, só, és a vödörben feltették a levest. Jó másfél-két óra múlva kóstolás és a bab puhának találtatott. Két férfi társunk kétoldalt megfogva, leemelte a kályháról a vödört. Ebben a pillanatban a több órás főzés után a vödör alja elvált és a leves, a babszemek szerteszerűen ott heverték a vagon padlóján. És mi szerencsétlen kis csapatunk pillanatok alatt ott guggolt a padlón és kanálával próbált minél több babszemet összekaparni, mentve a menthető. Ez a kis epizód is bizonyítja, hogy alig pár hét után, hova jut az ember, milyen mély belső lelki sebeket ejtett rajtunk mindaz, amin addig átmertünk.

A háborút már magunk mögött hagytuk. Minden település fényesen világított, és fényárban úsztak az állomás épületek, rakodó-pályaudvarok. Első időkben még naponta csikokat húztunk a vagon falára, hogy kövessük a napok múlását. A második héten egy-két nap kimaradása után összeomlott az egész naptár rendszer. A vagonélet változatlan volt, egyre hidegebb lett, és mi csak mentünk keletre, keletre. Volt, hogy napokig nem láttunk egy házat sem, mindkét oldalon csak a hótól vakító pusztaságot. Ennek az volt a következménye, hogy le kellett mondani az állomások tábori konyháinak leveleséről és napokig be kellett érniünk a zsákokban beadott feldarabolt, szárított, nem egyszer már penészes fekete kenyérszeletekkel.

Március elején - később pontosítottuk, hogy 5-én, - este megállt a szerelvény, kint nagy izgalom és futkosás, éreztük, hogy itt most történik valami. Őreink teljes létszámban lent álltak, és sorban nyitották ki a vagonajtókat, kiabálva, hogy csomagjainkkal együtt szálljunk ki. Szinte reflektorfényben volt állomás, leszállás után beálltunk nyolcasával és bukdacsolva, a sínjárok tömegén keresztül elindult a több száz főből álló menet. Körbe fogtak az örök, majd kiértünk egy útra, s mintegy fél óra múlva feltűnt egy hatalmas gyári műhelynek, repülőgéphangárnak látszó körbe kerített építmény.

Mindenki fellélegzett, hogy vége a vonatozásnak, a hontalan életnek és most már emberibb élet következhet.

Feltűnt előttünk a hatalmas kétszárnyú ajtó, és mi ott voltunk a borzalomban. Előttünk egy hodály, három emeletes priccssorral, közöttük alig másfél méteres utcákkal. A mennyezetről lelógó egyszálas villanykörték fényét a magas priccsektől látni sem lehetett. Rongyokba bugyolált emberoncok, szakállasan, ápolatlanul vonultak, mint a szellemek ebben a dantei félfomályban.

Álltunk és azt mondtuk, ez nem igaz, ilyen nincs. Ezek a szerencsétlenek ott mentek el mellettünk szó nélkül, néha-néha valaki dohogott magában, hogy ... már megint itt egy csoport! Bennünket elvezettek az egyik szélső - közvetlen az ablaknál lévő - priccshoz, és közölték, hogy helyezkedjünk el. Mi sashalmiak, mint a majmok elsőnek másztunk fel a legfelső emeletre, mert már tudtuk, hogy a mi helyzetünkben jobb, ha minél ritkábban és kevesebben látnak...

Kialakult a fekvési, ülési sorrend és dőlünk le, mint a zsákok. Boldogan otthagytok kis vagonunk ehhez képest maga volt a palota.

Miután az ablak mellett voltunk, reggel verőfényre ébredtünk. Amit nappal láttunk, az még borzasztóbb volt, mint az éji homály. A hodály négy sarkában égett egy hatalmas olajkályha, és ezek ontották a forróságot. Akik az első sorban álltak, azokat szinte pörkölte a tűz, a negyedik sor már csak a langyát kapta. A kályhán különböző zöldégszeletek sülték, égtek. Cékla, burgonya, marharépa, amiket a tulaj körömmel, késsel vakargatott le félig odaégye a platniról. Ez a kályha volt a hodály négy sarkában az „agóra”. Itt zajlottak a civakodások, a viták, terjedtek a pletykák és a rémhírek. A kályhák megosztották és szabályozták a láger életét. A jó helyek - az első két sor - állandóan foglalt volt, és a „klánok” egymás között váltották azokat. Kialakult az erőszak uralma, és egy felső vezetés irányította és határozta meg a láger hétköznapijait. És ebbe nyilván az orosz vezetők is belejátszottak.

Az étteremhez az udvaron át vezetett az út. Március közepe lévén, itt is kezdett felengedni a több hónapos 20-25 fokos fagy, így nappal lábszárig érő dagonyán kellett átmenni, hogy az ember eljusson azért a kis levesért.

Én féltettem félcipőmet és a delet kihagyva, csak a reggeli és az esti levesért, meg kenyérért vonultam át.

Reggel korán volt ébresztő, bár ez teljesen mindegy volt, mert ebben a több ezres tömegben sokat nem tudtak elérni. Minden reggel volt egy bizonyos ideig hajkurászás az aznapi munkáért, ami általában árokásásból és útjavításból állt. Azok, akikkel pár szót lehetett váltani mondták, hogy itt hónapok óta szervezett munka nem volt, amit csinálnak velük szinte nevelés, azért kár volt őket közel 3000 kilométerre elhozni. A reggeli munkatborzó után összeszedték az éjlel elhunytakat, elszállították és este - ez külön munka volt - eltemették őket a láger kerítése mellé. Minden nap volt pár halott. Meghaltak, mert nem akartak élni, mert feldadták, és lelki testi nyomorúságukban éjjel végleg elaludtak.

Már április vége felé jártunk, és velünk még mindig nem történt semmi. Már lassan ott tartottunk, hogy unalmunkban reggel önként jelentkeztünk útjavító munkára, hogy kint legyünk a szabadban, áhítoztunk már a fényre, a levegőre.

Május eleje hozta meg életünkben a nagy változást. Reggel arra ébredtünk, hogy az orosz katonák az udvaron hatalmas lövöldözések közepette kiabálják „vojna kaput”. Vége lett a háborúnak, megkötötték a béke. A lágerban felizzott a levegő, mindenki azt hitte, hogy ez nekünk is meghozza a szabadságot és megyünk haza. Hát nem így történt. Az, amiért bennünket és a több tízezer civil fiatal elhurcoltak hazulról, és „tárolták” szerte szovjet földön, annak a célnak a végrehajtása csak most kezdődött. Ami januártól májusig történt velünk, az mindennek csak az előjátéka volt, a prólóg. A függöny most gördült fel és megkezdődhetett a komédia.

Másnap közölték velünk, hogy mi nők - már ami a ceglédberceli 1852-es csoportot illeti, - és vagy 25 férfi egy olajtelepen fogunk dolgozni és még ma elszállítanak a helyszínre. Összecsomagoltunk és vagy négy teherautóval elindultunk.

Ekkor már tudtuk, hogy Baskiriában vagyunk, az Ural déli lejtőjén, közel a nagy olajmezőkhöz. És a város, Oktrabjanszka, ahol a gyűjtőláger volt, ma is megtalálható.

Másfél órai utazás után beérkeztünk egy tipikus orosz faluba, földszintes rönkfából épített házsorokkal. Érkezésünk nagy szencziáció lehetett, mert a fél falu - szinte kivétel nélkül asszonyok, gyerekek - kint álltak és nézték bevonulásunkat. Kölcsonós nagy integetés nem volt! A falu - szemmel láthatóan - új része fehér téglával mesze kirívott a régi házak közül. Az egész központot ebből a téglából építették, a közösségi házakat, az éttermet stb. Átmentünk a falun, és mentünk tovább fel a dombra, majd megálltunk egy drótkerítéssel elzárt terület előtt, őrbédék a sarkokon és zárt kapu, portával. Éreztük, hogy helyben vagyunk, ez lehet az új otthonunk, lágerünk.

Bent kellemes meglepetés ért. Az itteni épületek is rönkgerenda-házak voltak, tetszetős, láthatóan új kivitelezésben. A férfiak és nők részére külön épület, tusoló, egészségügyi szoba, az örök részére lakóhely és tisztai lakások. Lepakoltunk, bepakoltunk. A bejáratnál szibériai szokásnak megfelelően egy szelfogó helyiség, majd a nagy terem. Kétoldalt egyszintes priccsek, itt már nem kellett a földön aludni. Egy hosszú asztal padokkal, barátságos ablakok. A teremszerű szoba végében egy épített kemence.

Miután az indulás előtt - még a gyűjtőlágerben - megreggeliztünk, és a kenyeret is megkaptuk, itt az új helyünkön az elhelyezkedés után gyalog leindultunk a faluba, hogy részben megismerjük az utat, amit majd naponta négyszer kell gyalog mentünk, részben megnézzük új munkahelyünket. Jó másfél kilométeres gyaloglás után egyenesen a téglagyárba mentünk, hogy megismerkedjünk az ottani vezetőkkel, munkatársakkal, akik majd betanítanak bennünket. Közben megtudtuk, hogy a település neve Uszuri, közel az olajmezőkhöz és hogy minden, ami itt a környéken történik, az olajbányászattal függ össze.

A téglagyártás alapanyaga az alabástrompor volt (mint a gipsz) ezeket a köveket a férfiak bányászták ki külszíni fejtéssel, majd kiégették és az égető melletti malomban porrá őrölték. Ebből a porból készülték aztán a téglák.

A téglagyár a hatalmas, kétoldalt nyitott szín volt. Ezeket a bejáratokon gurították be a kocsikat, rajtuk a különböző méretű - a rendelésnek megfelelő - sablonokkal. Közben tekőnkben csomómentessé keverték az alabástromport vízzel, majd átöntötték két oldalt megfogható fadézsákból a sablonokba. Ezután a kocsik kikerültek a szabadba száradni és egy-két óra múlva nagy fakalapácsokkal a sablonokat szétszedték. Az ekkor már szinte szilárd téglákat kocsikon kitolták a raktérre, ahonnan a szállításuk folyamatosan történt. A téglák súlya változó volt a megrendeléstől függően, a kisebbek 15-20 kg-osak voltak, de pl. a sarokidomok 60 kg-ot is nyomtak. Ezeket hárman négyen vettük le a kocsiról, és helyeztük a raktérre. Általában nyolc kocsi volt munkában, ezek mindig mozogtak, ahogy a munkafolyamatok megkívánták.

Az első naptól kezdve már normában dolgoztunk, a munka nem volt bonyolult, csak iszonyú nehéz volt megtanulni a nedves síkos téglák fogását, átemelését a kocsiról a gyűjtőhelyre, pontosan eltalálni a víz és a gipsz arányát, mert akár higabb, vagy sűrűbb volt a massa, a téglát már nem lehetett használni. Volga menti német lányok tanították, akikről átvettük az egész munkát. Nyilván nem véletlenül kerültünk ide, miután változatlanul német nemzetiségűnek tekintettek minket.

Sváb lányaink hamar megtalálták a kapcsolatot az istentelen akcentussal beszélő Volga mentiekkel, akik mesélték, hogy a háború kitörése után szinte azonnal felszámolták a Volga menti Német Autonóm Területet, és azonnal internálták a mintegy másfél millió embert. Őket már ekkor ide hozták, és azóta itt dolgoznak. A német lányok továbbkerültek valahova, nálunk csak néhány vezető és brigádvezető maradt. Mint mesélték, bár szabadok voltak, csak a közeli városig mehettek el, szigorúan megszabták mozgási körzetüket. Ezek a lányok dolgoztak a faluban, az üzletekben, a postán, az étteremben és az adminisztratív munkákat is ők végezték.

A város környéki olajfeltárasokról úgy értesültünk, hogy időnként találkoztunk a faluban teherautókkal járó fekete, szinte csöpögő olajos ruhás munkásokkal, akikről messze leríttak munkahelyük „fekete nyomai”.

Nem messze a gyártól volt az étterem. Mindenki megkapta a maga heti talonját, és a munka előtt és után szabadon beültünk az étterembe, ahol a talonra megkaptuk a napi háromszori adagot. Leves - teljesen mindegy, hogy miből, káposzta, répa, cékla - nagy változatosság nem volt, majd a mindennap egyforma kása, belenyomva egy kanál olaj. Ezt csak a déli adaghoz adták. Ugyanezt a kosztot kapta mindenki, az itteni lányok abban voltak szerencsésebbek, hogy miután ők fizetést kaptak, abból vásárolhattak „pirog-csemegeket” a bazárban.

Hazulról hozott ruhánk már rongyokban csüngtek rólunk, és a helyi környezethez, a munkához már nem volt alkalmas. Ekkor nagy ruhaosztást tartottak, a Volga menti lányok levettet ruháiból lehetett válogatni. Bár ezek is kopottak voltak, de kitisztítva került hozzánk. Arról nem is beszélve, hogy alkalmasak voltak a helyi időjárású és a munkához. Végre megszabadultam hazulról hozott félcipőmtől, és fűzős bakancsban vészeltem át az őszi hónapokat.

Lassan elmúlt a nyár és szeptemberben leesett az első hó. Reggelenként, estéknként félméteres hóban tettük meg gyalog a közel két km-es utat. Lassan már nem tudtuk, hogy a munkától, vagy ezektől a gyaloglásoktól fáradtunk-e ki jobban. Az biztos, hogy mire a csapat hazaérkezett, mint a kicsavart rongy, úgy dőlt le a priccsekre.

Szeptember végére beállt a nagy tél, lágerünk kis ablaka teljesen befagyott, már ki sem lehetett látni rajta. Ismét jöttek a Volga menti lányok használt téli ruhái. Kaptunk vatta nadrágot, kabátot, usankát, azaz áll alatt megköthető, füles szőrmesapkát és halina csizmát. Szinte csoda volt, hogy a viszonylag vékony anyagból készült nemezcsizmában még 20-25 fokos hidegben sem fáztok a lábunk. Már senkit sem érdekelt, hogy ezek a téli ruhák tisztítottak-e vagy sem, minden értékítéletünk a helyi körülményekhez alkalmazkodott.

Október végén a 25 fok alá süllyedt a hőmérséklet de a munka nem állt le. Az a kedvezmény volt, hogy két műszakban, de rövidített munkaidőben jártunk le nem egyszer hóviharban a faluba. És ilyenkor, aki pihenőt tartott, annak a ruháját is magunkra vehettük. Volt nap, hogy a keverőteknőben odafagyott a kezünk a lapátnyélhez és a megfagyott kész téglákat a „száradási fázis” után nagy széles lapátokkal fejtettük le a kocsikról. Elképzelhetetlen rongybabákká váltunk a dupla ruhákban, emlékszem, egyszer hazafelé bekerültünk egy iszonyú hófúvásba, letértünk az útról és kétségbeesve kiabáltunk, hátha valaki ránk talál és értünk jón. Szinte érthetetlen volt, hogy ebben a hidegben készült téglákat hogyan tudták felhasználni az építkezéseken, mert ahogy mi kikínódtuk magunkból a pár közös készterméket, a teherautók már ott voltak, és vitték. És ha vitték, akkor volt is hely, ahol beépítették, felhasználták.

Az egyszerű „hétköznapi” oroszokkal nagyon pozitív lett a kapcsolatunk. Már értettünk sok szót, az úgynevezett „konyhanyelvet”. Nagyon sajnáltak bennünket, és amikor le-lehoztunk egy-egy hazulról hozott, szép ruhában készített fényképet, csak néztek ránk, hogy abból a világból, hogy kerülhettünk ide.

Nem volt elég a téglagyári munka, kora ősszel vásáronként be kellett segíteni a helyi kolhozoknak krumplit szedni. Teherautóval vittek és hoztak bennünket. Egyik alkalommal délután végeztünk, de a kocsi nem jött értünk. Már besötétedett, és mi csak ültünk az úton az árok szélén, és vártuk, most mi történik majd velünk. Különbben nem voltak rosszak ezek a kis kiruccanások, érdekessé tették szürke életünket. Jó sok főtt krumplit kaptunk ebédre, olajjal, hagymával fűszerezve. Volt egy kis kikapcsolódásunk, egy másik oldalát ismertük meg ennek a világnak, új helyzetbe kerültünk. Miután a teherautó csak nem jött, örünk úgy döntött, hogy induljunk el, majd szembe találkoznak vele. Hát ez a találkozás nem jött létre, közben beesteledett, beértünk egy kis faluba, ahol az egyetlen - a kivilágított szó tüzlás, de - világos ablakú épületbe bementünk. Nyilván a falu közösségi háza volt, nagy terem asztalokkal és padokkal. Pár nagyon idős nő és férfi beszélgetett, üldögéltek egy alig 25-ösnek látszó villanyégő mellett.

Őrünk elmondta kik vagyunk, az erre lett mozgólódás, odajöttek, körbenéztek, éppen meg nem tapogattak, hogy hús-vér emberek vagyunk-e. Megindult valami beszélgetés, összeszedtük minden orosz tudásunkat és kézzel-lábbal kezdtük magyarázni, kik vagyunk. Láttuk a sajnálkozást és a részvétet velünk szemben, majd egyikük kiment és sült krumplival, hagymaszárral, friss vízzel jött vissza, és letette elénk, hogy együnk.

Beszélgetés közben derült ki, hogy ők nem oroszok, nem baskírok, hanem tatárok. S ezt olyan büszkén, és olyan nyomatékkal, mintha itt ez a nemzetség a csúcs lenne. Az egyik asszony fél óra múlva friss, meleg, krumplival és répával töltött pirogot hozott nekünk és simogatta mosolyogva fejünket.

Az idő múlt, és az autó csak nem jött értünk. Elbúcsúztak friss ismerőseink, mi meg lefeküdtünk a padokon, asztalokon és úgy aludtuk át az éjszakát. Még ma is meghatottan gondolok vissza erre a kis tatár közösségre, annyi szeretettel vettek körül minket, próbálták enyhíteni elesettségünket a szeretetükkel.

Ekkor már 1946-ot írunk és megkezdtük a december hónapot. Otthonról semmi hír, és még halvány remény sem volt arra, hogy innen a világ végéről mikor kerülünk haza. Kialakítottuk a magunk kis, beszűkült világát, és a mindenkiéért, egy mindenkiért alapon próbáltunk lábon maradni, és emberi mivoltunkban megmaradni. Az otthoniakat féltettük, hogy elhurcolásunk után vajon nem érte-e őket valami megtorlás.

Egyik nap a helyi német lányok hozták a hírt, hogy a közeljövőben elmegyünk, mert keresik az utánpótlásunkat. A hír futótűzként terjedt el, és a teherautókon dolgozó férfiak is megerősítették, hogy a városban már látták is a váltásunkra megérkezetteket. Az úgynevezett váltással pár nap múlva mi is találkoztunk. Messziről néztük őket, egy útjavításon dolgoztak, volt orosz katonák voltak, akik hadifogságba kerültek, és az angolok irányításával kerültek haza. Vadonatúj irhabundákban, bőr tércsizmákba és prémsapkákba öltözve tüntek ki a helyi környezetből. Nyugati fogságba estek, így nem mehetek közvetlenül haza, egy kis „jegelésre” - ezt itt szó szerint is lehetett venni - visszatartották őket, hogy szokjanak bele a hazai életbe, szívják tele magukat a hazai levegővel, tisztítsák meg fejüket a nyugati levegőtől. Napokig csak ők voltak a központi téma, róluk beszélt mindenki.

December 23-án jött a parancs, hogy készüljünk, mert másnap indulunk haza. A vagonok akkorra már az állomáson voltak, csak emberi szállításra alkalmassá tették őket, mi már akkor rég becsomagolva éltünk, pár napja nem is kellett dolgozni. Az utolsó éjszakát az egész láger - férfiak, nők egyaránt - ébren töltöttük és vártuk a virradatot. Reggel megjötték a teherautók, mentünk az állomásra, és mi újból ott álltunk a vagonok előtt, de már sokkal nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb körülmények között, kialakult társasággal foglaltuk el a vagonokat. Mi sashalmiak ismét együtt voltunk néhány új barátnővel kiegészülve. December 24-e volt, karácsony. Teleszedtük magunkat fenyőgallyakkal, és kívül-belül feldíszítettük a vagonokat. Azt hiszem akkor elmondhattuk, hogy ennél szebb karácsonyi ajándékot nem kaphattunk. Tele voltunk reménnyel, hogy egy év után hazavihetnek bennünket, ennek ellenkezője fel sem merült bennünk. Az csak később derült ki, hogy azért mindenki volt egy érzés, hogy számolni kell a rosszra is. De az is ajándék volt, hogy ebből a dermesztő hidegből, erről a szibériai vidékről elmegyünk. Nem beszélve a téglagyár embert próbáló nehéz műszakjairól.

A szerelvény az esti órákban indult el. Minden vagonból énekesző hallatszott. Bús magyar dalok keveredtek a karácsonyi énekekkel. Pár állomáson megálltunk, ahol hozzánk csatolták 1852-es ceglédberceli társainkat. Megint összeállt a teljes létszám, és elindultuk most már nyugatra. Ismét ott álltak az ablaknál a navigátorok, akik közölték velünk az állomások nevét - addigra már ragyogóan olvastuk a cirill betűket is. A hazamenés gondolata előhozta bennünk a honvágyat, azt az érzést, amiről már azt hittük, kiveszett belőlünk. És már nem csak a karácsonyi dalokat, hanem a Himnuszt és a Szózatot is énekeltük.

Tele voltunk ellentmondással, mindenki csak az otthonra gondolt, csak a találkozásról beszélt, hogy milyen lesz, amikor átölelik egymást, belül pedig kíntott mindenkit a lelki ellentmondásos katarzis, hogy mi innen nem tudunk és nem fogunk megszabadulni.

Ment velünk a vonat, és még a férfiak között is hallatszott a visszafójtott zokogás, s ez aztán, mint a járvány terjedt át mindenkire. Akkorra már nagyon összeforrt a társaság, ebben a fogságban, bezártságban eltöltött egy év és benne a sok megpróbáltatás összekovácsolt bennünket. Olyanok voltunk, mint egy nagy-nagy család. S ez itt a vagonban, ami ment velünk a teljes ismeretlenbe - hiszen nem mondott senki semmit - még jobban összekapcsolt bennünket. Tudtuk, hogy akárhová kerülünk, csak egymásra leszünk utalva és minden újabb megrázkódtatást csak közös erővel tudunk átélni.

Vagonjaink koránt sem voltak úgy felszerelve, mint amilyenekell hazulról jöttünk. Nem volt bennük kályha, és bizony egy hétig irtózatoss hideg éjszakákat szenvedtünk át. Szerencsére nekem még mindig megvolt a Sashalomról cipelt kis dunyhám. Teljesen felöltözve, prémes sapkánk az állunk alatt megköttve, vésztük át a hideg éjszakákat, s reggel nem tudtunk felülni, mert a sapka oda fagyott a vagon falához, és az áll alatti kötés visszahúzta a fejünket. Ezt a madárlátta kisdunyhát egy fél év múlva adtam el egy grúziai bazárban, olyan jól, hogy pár napig az érte kapott kukorica- és rizskásával pótolni tudtam a kincstári kosztot.

Azt, hogy merre járunk, a vagonablakból próbáltuk meghatározni. Mindig figyeltük a nap állását, hogy milyen irányban haladunk, mert ez lényeges volt. Először - vagy tíz napig - nyílegyenesen nyugatra vettük az irányt, majd lassan észrevettük, hogy délre tartunk. Baskír öreink, akik végig velünk jöttek, árulták el, hogy nem hazamegyünk, hanem Grúziába, azaz a Kaukázusba. Tulajdonképpen akkor jöttünk rá, hogy magunkban szinte soha nem hittük, hogy hazavisznek, az csak önáltatás volt. A szerelvény változatlanul meredeken dél felé tartott. Lassan egyre melegedett körülöttünk a levegő, melegen süttött a nap és az öreink mellett egész

nap a nyitott vagonajtók előtt élveztük az oly régen áhított langymelegét. Egy év alatt annyi nyelvismeretet szedtünk össze, hogy megértettük, új munkahelyünk közvetlenül a tengerparton lesz, ami nagyon jó lesz nekünk.

Egy kora délutáni órában vonattunk egy teljesen sík területen megállt. Egy kanyar után, a szerelvénytől nem is messze végtelen fényes csillogó valami bukkant elő. Akkor eszméltünk rá, hogy ez a valami csillogó csoda a tenger. Óreink végig kinyitották a még zárt ajtókat, és mondták, hogy rövid szünetre kiszállhatunk. Egymáson keresztül bukdácsolva ugráltunk le a vonatról, és szaladtunk le a sima lapos parton a víz felé. Körülnéztünk, és láttuk magunkat koszosan, rongyosan, kopott vatta nadrágunkban és kabátunkban, amit még a német lányoktól kaptunk, és belesüppedtünk a finom sárga tengeri homokba. Álltunk, néztük egymást és magunkat, és azt hittük álmodunk. Az egész látvány egy karikatúra volt, egy abszolút groteszk helyzet és mi semmivel nem törődve szívtuk magunkba a langyos sós levegőt, és önfeledten élveztük a pillanat gyönyörét. Ekkor találkoztunk először a tengerrel, de ott már éreztük, hogy itt orosz földön, akárhova sodor is bennünket ez az új világunk, nem olyan lesz, mint Baskíria, közelebbről Tatárföld.

Egy félórai napfürdőzés után sípolt a vonat, és mi ismét visszaszálltunk vagonjainkba. Ekkor legnagyobb meglepetésünkre ismét ránk zárták az ajtót, ugyanis lassan megérkeztünk a szovjet Riviera partjához, ahol már folyt a vidám gondtalan üdülőélet. És ebbe az életbe rongyos, toprongyos ruházatunkkal nem fértünk bele. Bár akkor a Szovjetunióban a deportáltak látványa nem volt meglepő, de ide délre azért ritkán juthattak el deportált csoportok. Az akkori felső tízezer pihenését nem illet velünk megzavarni. Nekünk ismét a négy kis ablak jutott, ahol végigkísértük az egyes állomások nyüzsgő életét. Így mentünk végig Szocsi, Adler, Gagra, Afoni és Szuchumi állomásokon, néztük a pálmákkal szegélyezett sétányokat, az állomások faragott hófehér oszlopait. (30 év múlva, már a '80-as években életem egyik legnagyobb elégtétele volt, hogy ezeken a helyeken már mint vendég, turista lehettem, és szolgáltattam ki magam, keresték kívánságaimat.)

Szerelvényünk innen már szinte végig a tengerparton haladt, Poti kikötő után egy kis kiterőt tett a szárazföld felé, ahol Kutaiszban letették az első csoportot. Itt egy bánya volt, oda kellett a munkaerő, pár nő kivételével csak férfiakra volt szükség. Velük már csak 1947. augusztusában találkoztunk, amikor hazafelé ismét hozzánk csatlózták őket. Közel három hetes utazás után, egy szinte jelentéktelen kis állomáson megálltunk, és minden vagonba beszéltek, hogy az összes csomaggal szálljunk le, mert megérkeztünk új munkahelyünkre. A nap melegen sütött, bár még január volt, és ahová néztünk pálmafák és ismeretlen dús, élénk zöld növényzet vett körül minket. Mi még mindig szibériai vattaruháinkban voltunk, és valenkijainkban álltunk a közel 20 fokos melegben a „pálmafák” árnyékában. Már vártak bennünket a teherautók, felszálltak és elindultunk a tengerpart felé egy másfél km hosszú egyenes úton. Ültünk fenn a nyitott teherautókon, távolról már látni lehetett a tengert, a fejtünket súrolták a pálmáágak.

Egy teljesen újonnan felépített lágerba értünk, nagy kapubejárattal, fent egy tábla az 1852. számmal. A kerítések itt is voltak, de már szögesdrótok nélkül, és az egyik oldalkerítést csak egy út választotta el a tengeről. Szemmel láthatóan nagyon vártak bennünket, illetve a munkánkat. Minden új volt, ahova csak léptünk, a nagy katonai sátrak, benne a négy fős priccsek két szinten, polcokkal ellátva. A sátor közepén hosszú asztalok, padokkal és mind vadonat új. Mióta eljöttünk hazulról, itt találkoztunk az első ágyneművel, matrac, párna, lepedő(!) és paplan. A paplanon, párnákon huzat, tehát ki is lehetett mosni.

Megtörténtek a sátorbeosztások, a már megszokott csoportok együtt maradtak, az udvaron mindenhol rend és tisztaság, és a külön furdőpületben már várt bennünket a melegvíz. Akkor már vagy másfél hónapja, - Baskíriában a 20 fokos hidegben, majd az úton három héten keresztül, - csak hideg vízzel kéz- és arcmosásra volt lehetőségünk. A láger területén volt még étterem, mellette konyha, egészségügyi helyiség, négy fős betegszobával, az örök - mert azok még mindig itt voltak - részére szálláshely. A tisztai lakásokat, az irodákat és az őrbódét a kapun kívül, egy gyönyörű kis pálmaligetben alakították ki. Hát ez volt az új helyünk, amire még álmainkban sem mertünk gondolni.

Január 15-e volt, a szabadban nagy tisztálkodást rendeztünk és megszáritottuk hajunkat, ruháinkat. Próbáltuk szellőztetni ócska vattagönceinket, bár mindenki arra gondolt, hogy előbb-utóbb ezt is kicserélik, mert már teljesen használhatatlanná váltak. Két nap pihenőt kaptunk az ismerkedésre, a berendezkedésre. Másnap reggel nagy sorakozó volt, megkaptuk a századbeosztásokat - mint a katonaságnál - kinevezték saját parancsnokunkat, egy brassói százas ember személyében. Ismét egyenként számba vettek, személyi adataink ellenőrzése is megtörtént, kaptunk egy azonosító számot, történetesen én a 276-os számot, ami végigkísért bennünket egészen hazamenetelünkig, még a debreceni táboron belül is. Bejelentettük, hogy napi háromszori étkezésünk lesz, a két műszakos munkabeosztáshoz igazodva kapjuk majd meg talonra. Háromszori leves, délben hússal és kásával, a szokásos olajjal leöntve. A kenyeret a sátor létszámának megfelelően reggelenként egyben kaptuk meg, és az elosztást - az általunk megválasztott - sátorfelelős végezte, aki az idősebbek közé tartozott, tekintélye volt, és mindenki megbízott benne.

Harmadik nap reggel ismét sorakozót tartottak, köszöntött bennünket egy civil és egy katonaruhába öltözött parancsnok. Kérték, hogy jól dolgozzunk, és akkor mindent megkapunk. Mi tulajdonképpen a Gruzmagneit nevű vállalat dolgozóit lettünk, a tábor is ők építették vadont külön a mi részünkre. Még a délelőtti teljesen új ruhákat kaptunk, kék vászonnadrágot, kabátot, inget, fehérneműt és bakancsot. Mindent vadonat újonnan. Megkaptuk az étkezési talonokat, a csajkát és az evőeszközt. Az étterem mellett kint az udvaron is asztalok sora állt, padokkal, így az időjárásnak megfelelően ott ülhetünk le, ahol akartunk.

Ebéd után már új ruháinkba felöltözve ismét sorakozó volt. Közölték, hogy mindannyian kimegyünk jövődő munkahelyünkre és megismerkedünk azzal a munkával, amit - és ez még mindig a legborzasztóbb volt - előtünk teljesen ismeretlen ideig, kilitástalanul - kell majd végeznünk.

Ez valóban egy más világ volt, mint Baskíria, kicsit megint embernek éreztük magunkat, tisztának (közben kaptunk fejenként fél szappant!), de mindezek mellett csak rabok maradtunk. Láttuk, hogy erről a helyről, ha szükség úgy adja, bármikor összepakolhatnak és továbbvihetnek. A kezükben voltunk.

A Fekete-tengernek ezen a szakaszán a parti homok magnetitot, azaz porszemű fém magnetit réteget tartalmaz. Ezek a rétegek a partfalban 5-20 cm-es csíkokban húzódtak végig, ezeket kellett kitermelni a vegyes homokból való kimosással. A tiszta magnetitot aztán Bakuba szállították, és az olajcsövek egyik alapanyagának használták fel.

Munkahelyünk tehát közvetlenül a tengerparton volt. Munka közben a hullámmástól függően nem egyszer térdig álltunk a vízben. A kitermelés a lehető legegyszerűbb módon, a régi képeslapokon látható aranymosáshoz hasonlóan történt. A parton végig 20-30 méteres távolságban, 25 fokos szögben állnak a deszkateknők, egészen lenyúltak a vízig. A teknők hossza kb. hat méter volt. Teknőnként tíz fős brigád dolgozott, két lapáttal fő targoncára fejtette a száraz partfali homokot és beszórtá a teknő legmagasabb részébe. Ekkor a mosók két oldalról megnyitották a vízcsapot, és lassan kezdték forgatni az egész masszát. Eközben a magnetit folyamatosan leülepedett a teknő mélyére, a könnyű homokot pedig vízszállal a teknő tengerparti végére mosták. Ekkor a két targoncás óvatosan kiemelte a leülepedett tiszta kék magnetitot a targoncára, és felvitte a partra, az út szélére. Itt egykőbméteres, alja nélküli ládába öntötték, amikor megtelt, csak lehúzták róla a ládát, és az új helyre átrakták. Egy napi normában öt-hat ilyen ládát kellett megtölteni, attól függően, hogy az aznapi rendelés milyen finomságú és telítettségű magnetitra szólt.

Közben újra megrakták friss homokkal a teknő felső részét, és az egész folyamat kezdődött előlről. Egy fő kezelte a vizet, aminek nagy szerepe volt, mert ennek a víznek az ereje, súlya szabályozta a magnetit szemcsék tisztaságát, kiválasztását a homokból. Egy fő közben rendszeresen tisztította a teknő aljába állandóan folyó, visszamaradt kiüresedett homokot. Ez a munkamenet annyira egymásra épült, hogy a brigádnak szinte megállásnyi ideje nem volt. Egy orosz asszony volt a brigádvezetőnk, aki - mint megtudtuk még a háború alatt menekült a Don medencéből ide, és azóta sem jutott haza. Egyedül élt, állandóan szomorú volt és bennünket is nem egyszer könnyezve símogott. A norma feszes volt, naponta tíz köbmétert kellett kitermelni. A partra felhordott kész anyagot este a szállítómunkások felpakolták, és teherautókkal vitték ki az állomásra. A szállítás előtt jött két grúz lány, és pontos nyilvántartásba vette az aznapi teljesítményt.

Két műszakban dolgoztunk nyolc-nyolc órát. Az egyes teknők a légertől különböző távolságban voltak, de a legtávolabbi is maximum 45 perc alatt el lehetett érni. Az ellátás a napi háromszori meleg étellel és - a 30 dkg fekete formakenyérről - megfelelőnek volt mondható. A havi fél mosószappan mellett 2 kanál kristálycukrot is kaptunk. Ezt a férfiak a markukba kérték, és azonnal be is kapták.

A magnetit mosása igen kemény fizikai munkával járt. A súlyos, 25-30 kg-os targoncával a süppedő tengerparti homokban kellett járni, és néhol a partfal, amit bontottunk olyan magasan volt, hogy a hátsó targoncásnak nem egyszer a feje fölé kellett emelnie, hogy a homok le ne csússzon róla.

Amíg az Uralban a hidegtől, az orkánserű hóviharoktól szenvedtünk, itt a nyár beálltával - már április végétől - a 35-40 fokos melegtől szenvedtünk. Napi nyolc órában keresztül dolgoztunk teljes védettség nélkül a tűző napon, a mintegy 25 méterre lévő erdő csak sóvárogva néztük. Ha már nem bírtuk, akkor mint a kis majmok egyesével ültünk be az 50 cm szélességű teknő alá, hogy legalább pár percet pihenjünk. Beleestünk abba a hibába, hogy - mint otthon - az első napsugárna nekivetkőztünk, és fedetlen karral, háttal élveztük a napsugarakat. Le-leszaladtunk a pár méterre levő tengerhez és gyorsan megmártóztunk benne. De ez még rosszabb volt, mert a napégés és a sós víz után úgy légtünk, hogy egész vállunk, hátunk a húsig kisebesedett. Este beérv a lágerbe, még vacsorázni sem mentünk, mert mindenki lázasan örvöngött a fájdalomtól. Mondanom sem kell, hogy a 40 fokos melegben is hosszú ujjú ingben, vagy vászonkabátban dolgoztunk.

A vasárnapi kolhozunkát itt sem úsztuk meg. Tavasztól decemberig, januárig a mandarintermesztés minden csínját-bínját kitanultuk. A vidék, ahol most élünk, a következő területi tagozódásból állt: a tenger, utána mintegy egy km széles pálmafás, bozotos beépítetlen terület, utána a vasút, ezt követően pár utcából álló falu és mögötte az egész partonvalat követve lankás dombok egész sora, Ezek között már látszóttak a Kaukázus egyre magasodó hegyei, a távolban az örök hó festette több ezer méteres csúcsokkal. Még így, „fogoly szemmel” nézve is csodálatos volt. Mi vasárnaponként ezekre a teraszosan megművelt dombokra jártunk ki dolgozni, ahol a mandarinültvények voltak.

Vasárnap reggelként közvetlen a reggeli után, már vártak ránk a teherautók. Tavasz hónapokban kapáltak a mandarinfák alatti földet, és szőrtük szét a műtrágyát. A nyesést már a szakemberek végezték. Havonta kellett elvégezni a kapálást egészen az érésig, majd augusztus végétől megkezdődött a szüret és tartott decemberig, januárig. Bár ez a munka hozott változatosságot az életünkbe, az első tavaszi munkálatoknál azért reggelként nem rohantunk jelentkezni, kivártuk, amíg megletnek a kocsik. De amikor már a szüret ideje volt, rohant mindenki, hogy helyet kapjon a teherautókon. Amint kiértünk, a legszebb, legértettebb termésekből jóllaktunk, és csak utána kezdtük a ládázást. Itt is norma volt. Napi nyolc óra alatt 20-25 ládát kellett megrakni személyenként és kicipelni az útra a gyűjtőhelyre. Két-három hét után kiismertük a terepet, hiszen a norma teljesítése attól függött, hogy milyen meredek volt a hely, milyen messze tudtunk területet foglalni a munkára. Mi hamar beletanultunk minden csalafintaságba, és úgy tettük kedvezőbbé kis nyomorult helyzetünket, hogy a körülményekhez képest minél elfogadhatóbb legyen. Dolgoztunk napsütésben, esőben, hóban, mert a roskadásig teli mandarinfákról az érett termést le kellett szedni. Az esős időszak beálltával mindenki kapott műanyag esőköpenyt kapucnival, ebben dolgoztunk a magnetit-mosásnál és hasznát vettük a mandarinszűretnél is.

1946 telén vagy 20 centis hó esett egyik napról a másikra. Mondták is a helybeliek, hogy évek óta nem láttak havat, és ezt mi hoztuk Szibériából, mert tudták, hogy mi korábban „éppen arra jártunk”. A szüretelés ekkor elég nehéz volt, mert a megrakott ládákkal az azonnal olvadó havas latyakban csak kínkeservesen csúszkáltunk a domboldalon. A mandarinfákról az utolsó gyümölcsöt is le kellett szedni, ezt a grúz ellenőrök -akik folyton közöttünk jártak - szigorúan ellenőrizték, s ha találtak a fa csúcsán is egyet, azért vissza kellett menni. Sajnos kesztyű nem volt, és a hóesés után a 10 centis hóréteg alól is ki kellett szedni az utolsó mandarint.

Na természetesen ennek a mandarinozásnak is meg volt a maga haszna, mert a munka befejeztével teleszedtük magunkat annyi mandarinnal, ami otthon a lágerban egész hétre elég volt. A mandarinozat kabátujjba, nadrágszárba beleraktuk, elkötöttük, hazafelé alig bírtunk felszállni a teherautókra az „ízletes tehertől”.

Lágeréletünk központi kérdése volt, hogy a nehéz fizikai munka mellett a tábori ellátást naponta valahogy pótolni tudjuk. Bár a baskiriaihoz hasonlítva, az itteni étkezésünk sokkal elfogadhatóbb volt, de a jóllakni nem tudtunk. Ezért minden lehetőséget megragadtunk, hogy túlélésünket biztosítsuk.

A láger bejáratánál már kialakult egy kis bazár, ahol mindent lehetett kapni - már ami az ottani háború utáni állapotok megengedték - és mindent el lehetett adni. Táskáink mélyéről előkerültek a még Sashalomról elhozott apró női műtűrök, zsebtükrök, püderartók, zsebkendők, amiktől szívesen megváltunk. Egy megmaradt selyem kombinát felváltuk, körbeszegtük, és vittük ki a vásárba. Elkelt! Itt még ezek a roncok is nyugatnak számítottak. Itt adtam el végül a már említett hazuról cipelt kis dunyhámat is.

Mikor már minden tartalékunk elkelt, egyik társunk kitalálta, hogy paplanunk, párnánk tölteléké színtiszta gyapot. Ott láttuk ezt az anyagot életünkben először. Faragott egy pácát, a gyapotból maroknyit kiszedtünk és azt vékony szállal húzva sodortuk ujaink között erős fonallá. Pár óra alatt megtanultuk, és ott bent a lágerban komoly iparrá fejlesztük. Így visszatekintve fura látvány lehettünk, amint reggelként mentünk ki a munkahelyre és minden lánynak forgott a kezében a gyapotszál. Zsebünkben a gyapotszomsó, onnan húztuk ki a szálát és a másik kezünkben lévő pácikára már tekertük is fel a kész fonalat. Tépés, húzás, sodrás, tekerés, ez volt az egész folyamat, ebből lettek a sálak, az ügyesebbjénél a zoknik saját használatra és eladásra. A férfiak ezt látva, takaros kötötűket, horgolótűket farigcsáltak nekünk pár rubelért. Arra, hogy amikor elmentünk és szedték össze ágyneműinket, mit gondolhattak a jó grúzok, hogy hova tűnt mindebből a töltelék, kit érdekelt már akkor. Legfeljebb akkor lettek volna gondok, ha még egy telet kellett volna ott töltenünk.

Nekem is volt egy egyéni kezdeményezésem. Már otthon szenvedélyesen gyűjtöttem, kutattam a magyar népművészeti mintákat. Volt egy darab vásznom, és annak szélébe, sarkába mutató matyó mintákat rajzoltam. Nézegették a velünk dolgozó orosz lányok, és másnap ők is hoztak vászondarabokat, kérték rajzoljak nekik is. Ezt is kisiparrá fejlesztettem. Mutattam nekik, hogy ezeket a mintákat ki kell himezni, mondták, hogy da, da - vitték a készet, hozták másnap az üres vásznat. Ezekért a rajzokért általában 5 rubelt kértem, amit mindenkítől meg is kaptam. Csak mosolygok magamban, ha arra gondolok, hogy valahol lent az egyik tengerparti kis faluban, közel a török határhoz, még ma is lehet maradványa egy-egy ilyen kis terítőnek, és a grúz nagymama most az unokájának meséli, honnan is ered ez a kis terítő.

A helyi grúzok igen szorgalmas emberek voltak. A tengerparton végighúzódo erdőszélekből kis tisztásokat kikanyarítottak és bevetették kukoricával. Egy-egy családnak néha öt-hat ilyen tisztása volt, és a terület időnkénti kapálására velünk kötöttek üzletet. Nekem az életemben nem volt kapa a kezemben, de a sorba én is beálltam. Soha nem felejttem el nagybörzsőnyi kis barátommet, Krausz Margitkát, aki csak mondta, hogy mindig szorosban menjek utána, és az ő tisztára kapált részét én már csak simogattam. Egy ilyen kapálásért tíz rubelt kaptunk, amiből megint két-három napig „dózsólhattunk” a bazárban.

A férfiaknak is megvolt a maguk kisipara. Ők, mint rakodók járták a városokat, mindenféle deszka, lécs maradványokat, kidobott autógumikat hoztak magukkal. Az összegyűjtött anyagokból 10-15 rubelért lehetett náluk kapni autógumi talpú papucsot, félcipőt. Őt rubelért faragott fedelű dobozokat, deszka bőröndöket árultak, nem beszélve arról, hogy egyik társunk rájött, nagyszerű szalmakalapot lehet fenni a kiszáradt pálmalevelekből, rövid idő alatt minden lány ilyen kalapban vonult ki reggelként a tengerparti munkahelyekre. Még ma is féltve őrzök egy kis ládikát, ami kint készült, benne a monogramom, a Grúzia felirat és az évszám. Az ellátás pótlásába beleszólt az időjárás is. Azon a tengerparton sok volt a delfin, egész csoportok vonultak nap, mint nap - persze pár száz méteres távolságban a parttól - és látványos táncot lejtettek, több méterre kiemelkedve a tengerből egymás hátán keresztülugrálva. Az őszi, téli viharok - főleg éjjel - a partra sodortak egy-két delfint. Ezeket a reggeleken a férfiak többen összeállva, még a munka előtt végigfutottak a parton, és ha találtak ilyen állatot, bevonszolták a lágerba. Ott helyben, mint a sertést feldarabolták, és mi már ott álltunk sorba, hogy általában tíz rubelért kézhez kapjunk egy ilyen adagot. A delfin bőre alatt 10-15 cm-es „zsírzsálonna” volt, ebből ki lehetett sütni a zsírhoz és a halolajhoz hasonló zsíradékot, az alján pedig ott maradt a tepertő. A halhúst ebben a zsírban ki lehetett sütni fejedelmi lakomát nyújtva a társaságnak. Egy ilyen adaggal napokig megoldottuk az utánpótlást. A sült delfinhús kukoricadarával, utána pirított szójababbal akkor, ott - maga volt a tőkély.

Ha ilyen távoli idő múlva elgondolom, hogy a sok és nagyon nehéz fizikai munka, testi és szellemi megpróbáltatás mellett is fenn tudtuk tartani magunkat, és a harmadik évben is még tele voltunk kreativitással, azzal is összefüggött, hogy olyan „bio étel, ahogy most mondanák” volt a fő étkezési alapunk, ami szervezetünk belső védelmét biztosította. Ettől voltunk olyan ellenállóak, hogy az utolsó évben egy ember nem halt meg közülünk és az orvosi rendelő, a betegszoba kisebb karcólásoktól, hasmenéstől eltekintve, szinte üresen állt.

Ha történetesen az égvilágon semmi utánpótlást nem tudtunk szerezni, akkor munka után az egész szabadidőnket a láger kerítésének árnyékában töltöttük. Estéknél kiültünk a tengerpartra, és könnyeinket magunkba fojtva bámultuk a messzeséget, a lemenő nap sugarát, tudtuk, hogy ott nyugaton van a hazánk és várnak szeretteink. Nem egyszer kórusban ordítottuk ki magunkból az összegyűlemllett keserűséget, vagy énekeltük a négy éves háború alatt írt honvágytól kesergő katonadalokat. Ezek, bár akkor már rég befejeződött a háború, és mi nem voltunk katonák, de megnyugtattak bennünket.

Már harmadik éve, hogy elkerültünk otthonról, semmi hírnünk nem volt az otthoniakról és mirőlünk sem tudtak nyilván semmit. Ahogy múlt az idő, a honvágy egyre jobban kínozott mindannyiunkat. Ültünk kint a parton és észrevettük, hogy napi rendszerességgel, a délutáni órákban többemeletes óceánjáró személyhajó úszik el dél felé a partunk előtt. Már volt, hogy szándékosan kerestük az időpontot, hogy a hajóval találkozunk, ami másnap délelőtt jött visszafelé keletnek.

És most megint had tartak egy kitérőt. 1985-ben az IBUSZ meghirdetett egy ilyen Fekete tengeri járatot. Sikerült rá jegyet szereznem, és 1985 tavaszán férjemmel Odesszában felszálltunk egy ilyen hajóra. Pár nap múlva ott álltam kora reggel egyedül a fedélzeten, és néztem a partot, ahol éveken keresztül mostam a homokot, mint a XX. század modern rozsolvája. Nem tudtam melyik valóságosabb, az, hogy 30 évvel ezelőtt a parton összeszorult szívvel néztem a luxust, vagy az, hogy most itt állok, és az idegenvezető szenttelen hangon mesél erről a partról, a vidékről és fogalma nincs, hogy közöttünk van valaki, aki itt élte le életének talán legkeserűbb három évét.

1947 tavaszán végre megérkeztek az első tábori lapok otthonról, bár a levelek szövege visszafogott volt, sablonos, üresnek tűnő pár mondat, de hozzátartozóink kézírásával aláírva. Lassan mi is kaptunk üres lapokat, megírhattuk, el is vitték, de hogy megkapták-e, azt már csak itthon tudtuk meg. A Grúzia feliratú fadóbozban még ma is őrizgetek ilyen tábori levelező lapokat, s ha néha-néha a kezembe kerülnek, lejátszódik előttem a 33 hónap minden keserve, kínládása a fennmaradásért.

A harmadik évben már konszolidálódott az életünk. Kialakultak szerelmek, barátságok. Megszületett egy-két kisbaba. A párok, ha bejelentették, a részükre kiűfített sátorba is költözhettek, és tisztességes, harmonikus házasságot élhettek.

Megalakult egy kis zenekar, szombat estéknél kiültünk az udvarra, ott volt az egész tisztárok, de lassan már a fél falu is, és hallgatták a mi szebbnél-szebb magyar dalainkat, bús keservek siratóinkat. Akármilyen jó kedvvel indultunk, és táncolták a sváb dalokra a sváb táncot soroksári lányaink, a vége ezeknek az estéknek mindig a sírás lett, amint elkezdtem énekelni az Elindultam szép hazámból...-t, a Messze a nagy erdő-t, a Daru madár ha elszáll-t és a legvégén a mindent lezáró „Ott ahol zúg a négy folyó” című szívet marcangoló záró számot. Akkorra már az egész láger sírva énekelt velem, és ezt az önmarcangolást minden hét végén végig csináltuk azzal együtt, hogy tudtuk, mi lesz a vége. Ezek az esték lágeri szeánszok voltak, utána szinte felszabadultan mentünk be sátrainkba, hogy már előre készüljünk a jövő szombatára.

A lágerparancsnokság a világhézetünkre is ügyelt. Havonta egy alkalommal - tolmács segítségével - szemináriumot kellett végighallgatnunk. Tartottak előadásokat a felszabadult nő helyzetéről, a kolhozokról, a kolhozpolitikáról, mint a legfeljettebb mezőgazdasági termelésről. Mi egy szót sem értettünk belőle, nem is érdekelt bennünket. És fogalmunk sem volt arról, hogy mire hazaérünk, otthon azt a világot kell majd építenünk, ami itt már működik. Mindenki úgy beszélt, hogy otthon minden úgy lesz, ahogy otthagytuk, és a régi szép és boldog kis életünk vár vissza.

A három év alatt két nagyon alapos orvosi vizsgálaton mentünk keresztül. Ezen szűrték ki azokat, akik állapotuknál fogva már nem voltak potenciális munkabírók. Később tudtuk meg, hogy őket aztán valahol egy központi helyen összegyűjtötték, és hazavitték. Ők vitték haza először - még a tábori lapok megérkezése előtt - az első hírt tőlünk, rólunk.

Ekkor már nagy volt a szabadságunk, a lágertől egy-két km távolságra is eljárhattunk, tovább nem is lett volna hova menni. A lágerben azért katonás volt a rend, a reggeli sorakozókat, létszámenőrzéseket megtartották, de utána - a délutános műszakban dolgozók - azt csináltak, amit akartak. Visszamentek tovább aludni a sátorba, lementek a tengerre fürödni, vagy szórakoztak egy kicsit a bazárban. A fürdőben kétszer volt forró víz zuhanyzóshoz, mosáshoz, így a higiéniai feltételek is biztosítottak voltak. Takarodó este tíz órakor volt villanyoltással együtt.

Így éltük át a „málenkij robot” következményeit. Esténként a láger kerítése mellett téglából rakott kis tűzhelyek egész sora világította be a láger szélét. Mindenki guggolt a saját kis tűzhelye mellett, és sütötte, főzte, kavargatta kis túlélési kosztját. Egymásnak adtuk kialakult „receptjeinket” és kóstoltgattuk, kinek a kukoricakásaja sikeredett jobban. Három-négy téglából állt egy ilyen kis tűzhely és a tengerpartra kisodort száraz ágak adták a tüzelőanyagot. Ezek a tűzhelyek lettek a tábor „agorái” itt lehetett pletykálni, trécselni, jóhiszeműen elmondani a híreket, értesüléseket. Parancsnokainkkal sok bajunk nem volt. Itt nem lázadt fel senki, nem szökött meg senki, hova is mehetett volna a Kaukázusból.... Ha voltak is civakodások, azok a ránk törő honvágy vagy a pillanatnyi idegállapot zavaraival voltak magyarázhatóak. És ezt mindenki megértette. Ilyenkor az illetőt magára kellett hagyni, és még kérdezni vagy vigasztalni sem volt szabad. A harmadik évben már tudtuk ezekre az örült pillanatokra az orvossgot. Hagyni, hagyni és hagyni, majd megnyugszik magától...

Ekkorra már valóban idomított állatokká váltunk, okosan gondolkodó, józan, türelmes, de mégis idomított állatokká. Egyetlen problémája volt mindenkinek, az „hogy mikor megyünk haza?”, de kinek tegyük fel ott ezt a kérdést. A szűk kialakult baráti körökön belül már mindenki ismerte a másik családját fel- és lemenő rokonait, kedvenc ételeit, kedvenc macskáját, kutyáját és legkedvesebb íróját. Szavaltuk egymásnak Arany Jánost, Petőfit, Gyóni Gézát, Mécs Lászlót, kérdés-felelet játékot játszottunk a Jókai regények alakjaiból. Hiszen a mi kis társaságunk pár évvel ezelőtt még az iskolapadot nyomta...

1947 nyarán a rakodómunkát végző férfiak, akik naponta járták a várost, azzal a hírrel jöttek haza, hogy szerte azt beszéli: a hadifogoly-táborokat sorra oszlatják fel, és a foglyok mennek haza. Grúziában több magyar fogolytábor volt, de civilek csak mi voltunk, a többiek katonai hadifoglyok voltak. Ennek a hírnek az lehetett a háttere, hogy a grúz gazdaságnak, iparnak már előre fel kellett készülnie a több ezer munkás pótlására. A hírre az egész láger felbolydult, rohantunk a magyar középvezetőkhöz, de azok sem tudtak semmit a „rémhíreken” túl. A hazamenés megközelítő reménye kirobantotta mindenkitől az indulatokat, bár jártunk ki a mosóteknőkhöz, és mostuk a magnetitot a többéves szokott mozdulatokkal, de már egyre jobban utáltuk és lázadoztunk miatta. Mindenki mindenki felül indult, a visszafajított ingereket már nem lehetett csillapítani, bombaként robbant fel mindenki. Úton kifelé, hazafelé csak az volt a téma, hogy „mikor?”. Július végén már saját tisztjeink is nyíltan beszéltek róla, hogy a láger felszámolása csak azon múlik, hogy az elszállításunkra mikor tudnak szerelvényt biztosítani.

Augusztus közepén egy délután közölték velünk hivatalosan, hogy a szerelvény pár nap múlva érkezik az állomásra. Másnap még dolgoztunk, elbúcsúztunk az orosz munkatársaktól, és ha hihető, ha nem, de könnyezve öleltük őket és viszont. Másnap reggel le kellett adni a „kincstári holmit”. Anyi maradhatott, amibe utaztunk, és a két év alatt összegyűjtött apró kis emlékeink. Ilyen felülről állapotban ültünk még az üres priccseken és fa bőröndjeinken, amíg aztán végre harmadik nap reggel hat órakor beálltak a lágerkapu elé a teherautók, és mi elindultunk hazafelé... Ismét ültünk a vagonban a szokásos berendezésekkel, nyár lévén kályhára már nem volt szükség. A felfokozott izgalom, de még mindig a családostól való félelem határozta meg hangulatunkat. Egyszerűen nem tudtuk elhinni, hogy mindez 33 hónap után igaz legyen, hogy mi megszabadultunk ettől az örülettől. Az úton sajnos szinte az első naptól nehéz hűs, vajas ételeket kaptunk, és pár nap múlva szinte az egész társaság, lázasan - hányástól, hasmenéstől legyengülve feküdt a priccseken. Aztán ezen is túlestünk. Mint később már itthon megnéztem a térképen, - hatalmas kerülőt tettünk meg hazafelé, nyilván arra volt szabad út, mert Tbiliszin, Bakun keresztül jöttünk haza végig a Kaspi tenger partján, majd csak Machacskalánál fordultunk nyugat felé Rosztov irányában. Arra emlékszem, hogy Derbentnél vagy fél napot álltunk, és akkor lehetőség volt arra, hogy a Kaspi tengerben megfürödhessünk.

Baskíriából velünk jött öreink még mindig kísérték bennünket. Már jó barátságban ültek fel közénk, és kérdeztek az otthonról, a hazánkról, Magyarországról. A kint töltött 33 hónap alatt azért szedtünk össze annyi orosz szót, hogy az úgynevezett megértessük magunkat.

Rosztovot elérve már egyértelműen nyugatra haladt velünk a vonat. Még Grúziában Kutaisznál felvettük azokat, akiket másfél éve lekapcsoltak rólunk, de hozzánk, azaz a ceglédberceli szállítmányhoz tartoztak. Amikor már Ukrajnában jártunk tapasztalhattuk, hogy ott ahol hosszabb időt töltöttünk várakozással, mindig hozzánk kapcsoltak pár vagon. Így kiegészülve és állandóan csak nyugatra tartva, egy reggel arra ébredtük, hogy az éjszaka - nyilván a szovjet-román határon - öreink eltűntek, és mi most már szabadon rohanunk hazafelé.

Romániában két nagy gyűjtőhely volt, ahol valamennyi hazatérő fogolytábor - mint szűrőállomáson - át kellett mennie. Ilyen volt Máramaroszigeten és Focsaniban. A mi útirányunkhoz Focsni esett közel, így bennünket ide szállítottak. A leszállásnál csodálkozva néztük, hogy a szerelvény mellett horodágyak és ápolók várakoztak. Később tudtuk meg, hogy miután jelezték, hogy nők jönnek, erre készültek fel, mert - gondolom azoknak, akik bányákba kerültek, és onnan tértek haza, szükségük is volt erre az ellátásra.

Egy általános egészségügyi vizsgálattal, regisztrálással, adatok felvételével, igazolásból kiadásával telt el két nap. Itt kaptunk 33 hónap után először fehér kenyert, és igazi, magyaros gulyáslevest. Pedig még nem is voltunk magyar földön. Harmadnap ismét vagonba szállítottak, és irány Debrecen, hazajövetelünk utolsó megállója. Közben százsz barátainktól is el kellett válnunk. Őket Focsan után csatolták a szerelvényünkről. Debrecenben már a levegő is más volt, itt már csak magyarul beszélt mindenki. Az eufórikus állapotunk miatt a debreceni tartózkodás eseményei szinte elmosódtak, arra emlékszem, hogy ismét nyilvántartásba vettek, adatlapokat kellett kitölteni, és azon a kérdések már magyarul voltak feltéve. Három év után ismét zsongott körülöttünk a „magyarság”, újságok, plakátok, üdvözlő feliratok mindenhol magyarul, magyarul...

Milyen kevés kell a boldogsághoz?

Debrecenben harmadik nap megkaptuk a menetlevelet, rajta a címünk, nevünk, összes adataink, és ez volt egyben a menetjegyünk is haza, Budapestre. E menetjeggyel három év után először lettünk ismét szabadok, függetlenek, megszűnt a 276-os számom, és újból a saját nevem tulajdonosa lehettem. Függetlenek lettünk a lágertől, az öröktől és a valamiertől mindig - már szokásból is kiabáló - orosz tisztjeinktől. Végre vezényszó nélkül indulhattunk, állhattunk meg és oszlohaltunk szét, amikor akartunk. Hát nem kevés kell az emberi boldogsághoz?

Mi sashalmiak ismét együtt mentünk ki a Debreceni pályaudvarra, és kerestük meg a budapesti vonatot. Arra emlékszem - nagy felháborodással vettük tudomásul, hogy nekünk ismét vagonokba kell szállnunk, mert akkor még az egész országban a személyvonatok vagonokból álltak. Pedig mi arról álmodtunk, hogy beülünk egy kényelmes fülkébe, és azzal tesszük meg életünk - legalábbis az addigi életünk legboldogabb útját. Bár csak ez lett volna a legnagyobb csalódásunk az elkövetkező hónapokban!

Debrecenből értesítettük családjainkat, hogy mikor érkezünk. Ahogy közeledtünk a fővároshoz, egyre nagyobb lett az izgalom, valósággal féltünk a találkozástól. Anyámat nem merték kihozni az állomásra, mert nem tudták milyen állapotban vagyok. Így csak nagynéném és unokatestvérem vártak. Begördült a vonat a középső sínpárra, és mi bekerültünk egy olyan zúrzavarba, hogy hosszú perceig nem találtuk hozzátartozóinkat. A leszállókat azok hozzátartozói lepték el fényképekkel, címektel, neveket mutogatva, akikről három éve semmit nem tudtak. Táblákra felnagyított fényképek sora előtt kellett elmenünk, amíg végre rátalált mindenki saját szeretteire. És ez állítólag akkor már így ment hetek óta, voltak, akik egész nap kint lesték az érkező szerelvényeket kétségbe esve, keresve, kutatva az eltűntek után. Az egész állomás egy nagy zúrzavar volt, és alig tudtunk kivergődni a HÉV állomáshoz, hogy végre nyugodtan át tudjuk ölelni rokonainkat.

Hát hazaérkeztünk. Akkor közvetlen a front utáni napokban hagytuk itt az otthonunkat. Hagytuk? Hát ez talán nem éppen a legmegfelelőbb kifejezés. Akkor ragadtak el bennünket szinte közvetlenül a konyhaasztal mellől. 19 éves voltam és most három év múlva visszajött egy 22 éves megkérgeedett lelkű, labilis idegrendszerű, és az új világban bizalmatlanul tapogatózó szinte érett ember. 33 hónap alatt megtanultam azt, hogy nincs lehetetlen, csak tehetetlen ember, és az a szemlélet még ma is vezeti minden napomat 81 évesen. Azt az utolsó falat kenyeret, az utolsó tányér levest még ma sem tudom felhőtlen gond nélkül megenni, mert ott bennem van valami, a zsigereimbe ivódva, „el kell tenni holnapra, hátha akkor még nagyobb szükség lesz rá!”

Hónapokig bűrában éltem, mert nem találtam a helyem az épülő új világban. A régit kerestem, helyette azt kaptam, amit a Szovjetunióban hagytam. Állásom nem volt, a régi munkahelyemen azonnal kezembe adták a felmondási levelet. A régi barátok nem tudták, hogy közeledjenek hozzánk. Érthető is volt ez a távolságtartás, mert akkor már 1947-et írtunk. Csak mi nem értettük, hogy miért nem engednek közelebbre magukhoz a „régisajtótársak”. Velünk akkor az új vezetés sem tudott mit kezdeni. Légüres térben még csak nem is szólítottak meg, és ez volt a legrosszabb. Kirekesztettnek éreztük magunkat itthon is a születő új társadalomban. És akkor ismét megkerestük egymást, és fogtuk a másik kezét. A biztonságot, a barátot egymásban találtuk meg. A Nagyciccei Vendéglő egy kis termében rendszeresen hetenként találkoztunk, mert mi félszavakból is értettük egymást. Kialakítottuk a mi kis üvegházunkat, és ott biztonságban voltunk, és nem kellett szégyellni, hogy mi is történt velünk. Több hónap kellett ahhoz, hogy minden lassan feloldódjon bennünk, és megtalálja ki-ki a maga helyét itthon a saját új hazájában.

Ez a három év egész életemet meghatározta. Megtanultam nagyon keményen, tudatosan dolgozni, hogy soha ne legyek kiszolgáltatva senkinek, és csak a munkám eredménye legyen a biztos talajra építhető. Voltak buktatóim, de csak talpra tudtam esni és felállni, a magam erejéből tudtam újrakezdeni. Ezt tanultam meg 19 évesen, egy elkényeztetett, énekesi pályára készülő kislánként három év alatt a láger falai között. Azt a kislányt, aki 1945 őszén, mint kezdő zeneakadémista énekelhetett már a Pesti Vigadó színpadán, majd alig pár hónap múlva öt hetes vagonutazás után Szibéria kapujában a vagon mocskával tetvesen szállt le, és életben maradván emberként tovább vegetált, azt már az életben sok meglepetés nem érthette. A II. világháború poklában a fél világ megégett, és én

ennek a nagy világegésnek csak egy „mákszemje” voltam. Egy túlélő áldozata és ez már egy minősített eredmény. Ha ezt nem így fogtam volna fel, akkor életemen keresztül nyaldoshattam volna a sebeimet.
Erről a nagy „világjárásról” tulajdonképpen 45 évig nem volt illő beszélni. Még a legszűkebb baráti körben sem volt téma, senki nem kérdezett, és mi nem beszéltünk... és ez így ment 1989-ig.

De mint a vulkán, szinte törvényszerűen eljött az idő a kitörésre, és a magam kis vulkánját ahol csak tudom, közreadom a világnak. S amikor bárhova leírom a nevem - ami Wiedermann azaz Isméttember - büszkén írom le, mert ezért a névért én megszenvedtem.

Budapest, 2006. augusztus

Címkék:

[málenyikj_robot](#) ^[4]

[Szovjetunió](#) ^[5]

[lágér](#) ^[6]

[hadifogság](#) ^[7]

Kiadás: 6. évfolyam (2006) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/naplo/33_honap_1001_ejszaka_az_orosz_vegtelenben.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/naplo/33_honap_1001_ejszaka_az_orosz_vegtelenben.html

[2] https://www.archivnet.hu/./././images/galeria/775_orig.jpg

[3] https://www.archivnet.hu/./././images/galeria/776_orig.jpg

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/malenyikj-robot>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovjetunio>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/lager>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hadifogsag>